

Študentský prológ k Nežnej revolúcii

Bratislava
16. november 1989

1

]

Študentský prológ k Nežnej revolúcii

Študentský prológ k Nežnej revolúcii

Bratislava
16. november 1989

Zostavili

Martin Homza
Mária Miková
Milan Novotný

Slovenské dejiny, o.z.
2019

Text © Magda Biznárová, Svetoslav Bombík, Marek Eštok, Dagmar Füle,
Ludmila Grodovská, Dionýz Hochel, Martin Homza, Henrieta Hrinková, Martin Juhás,
Miroslav Kováčik, Pavol Krempaský, Monika Matejová, Maja Miková, Valér Mikula,
Milan Novotný, Eduard Pally, Bernadetta Pitoňáková, Maroš Puchovský, Roman Slušný,
Daniel Šmihula, Pavol Vitko

Photo © Petra Bombíková-Maudgil, Lucia Horváthová, Ramon Leško, Lubomír Kiraľ-Varga,
Juraj Kucharík, Pavol Majer, Milan Novotný, Marián Sedílek, Boris Strečanský, Pavol Vitko

Graphic design © Anna Golianová, Katarína Vitteková

Slovak edition © Slovenské dejiny, o.z., 2019

ISBN 978-80-89929-21-4

Tento projekt vznikol

S FINANČNOU PODPOROU
MINISTERSTVA KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

OBSAH

Prológ	7
Zoznam doposiaľ zistených účastníkov demonštrácie 16. novembra 1989	8
VALÉR MIKULA Impulz, ktorý trvá	9
SVETOSLAV BOMBÍK Drozd na barikáde	12
Teraz vám prezradím	17
MAGDA BIZNÁROVÁ Slobodu si kradneme sami	18
MAREK EŠTOK S novými topánkami pod pazuchou	21
DAGMAR FŮLE November si nosím v sebe	25
DIONÝZ HOCHEL Spomienka na November	37
MARTIN HOMZA O Proglase, alebo niečo o študentskom hnutí v Bratislave na konci 80. rokov	48
HENRIETA HRINKOVÁ O čom bol 16. november roku 1989 a dni po ňom?	57
MARTIN JUHÁS Ako sa začínala Nežná revolúcia	64
MIROSLAV KOVÁČIK Môj deň D	68
PAVOL KREMPASKÝ Deň pred	78
MONIKA MATEJKOVÁ Urobila by som to znova	84
MÁRIA MIKOVÁ Moja revolúcia	86
MILAN NOVOTNÝ Schádzajme sa, diskutujme a konajme	90
EDUARD PALLAY Spomienky „účastníka zájazdu“	98
BERNADETTA PITOŇÁKOVÁ Celkom obyčajné súkromné spomienky	107
MAROŠ PUCHOVSKÝ V ZMENE sme si splnili sen	110
DANIEL ŠMIHULA Aj my z GAMČE sme boli pri tom	113
PAVOL VITKO Bola tam aj naša polročná Zuzka	120
PAVEL JACZ Muž, ktorý prvý nakrútil revolúciu	124
Vyhlasenie k 16. novembru 1989 po 10 rokoch	128
Fotografie a dokumenty viažuce sa k 16. novembru 1989	130

PROLÓG

Dnes máme rozličné politické postoje, máme rozdielnu optiku na rozdelenie Československa, sme euronadšenci či euroskeptici. Sme na školách, v úradoch, podnikáme, pracujeme v médiách, treťom sektore. Hoci od Novembra 1989 a od štrajku na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského uplynulo neuveriteľných tridsať rokov, jedno nás spája: Je to poznanie, že sme boli pri tom, keď padol totalitný režim v Československu. Boli sme pri tom, keď padla železná opona a akokoľvek drobným podielom, predsa sme k týmto dejinným udalostiam prispeli. A to pre nás zostane nepochybné jedným z najväčších zážitkov celého života.

Dionýz Hochel

Zoznam doposiaľ zistených účastníkov demonštrácie 16. novembra 1989

Branislav BARIČÁK | Jana BOGÁROVÁ | Svetoslav BOMBÍK |
Dagmar BOMBÍKOVÁ | Dušan BURAN | Juraj CIGÁŇ
| Boris ČIŽMÁRIK | Peter DAROVEC | Martin DUGAS |
Marek EŠTOK | Vladimír FERIANEC | Gabriela FIŠOVÁ
| Renáta FODOROVÁ | Marián GAZDÍK | Monika GINZERIOVÁ |
Peter HAJDIN | Anna HARBÁČOVÁ | Jana HLAVÁČOVÁ
| Magda HLAVÁČOVÁ | Tibor HLISTA | Dionýz HOCHEL |
Adriana HOSŤOVECKÁ | Stanislav HRDA | Henrieta HRINKOVÁ
| Ján HUČKO | Martin JUHÁS | Ľubomír KIRAL-VARGA |
Anna KORBOVÁ | Miroslav KOVÁČIK | Michal KOVALČÍK
| Bernadetta KOYŠOVÁ | Adriana KREJNÁ | Pavol KREMPASKÝ |
Róbert LETZ | Ondrej LEXA | Elena LINCZÉNYIOVÁ
| Pavol LUKÁČ | Jozef LUPTÁK | Peter MAŤOVČÍK |
Ingrid MIKOLČÁKOVÁ | Mária MIKOVÁ | Vladimír MOHORITA
| Milan NIČ | Milan NOVOTNÝ | Eduard PALLAY |
Václav PANKOVČIN | Tünde PASTIRÁKOVÁ | Vladimír PETROVIČ
| Maroš PÚCHOVSKÝ | Rastislav RIGO | Miroslav SALMA |
Marián SEDÍLEK | Richard SLADKÝ | Martin SOLOTRUK
| František STANO | Boris STREČANSKÝ | Milan ŠERŠÍK |
Stanislav ŠIMKO | Gabriela ŠKULECOVÁ | Daniel ŠMIHULA
| Alexander ŠTEFUCA | Radoslav ŠTEVČÍK | Milica ŠTEVKOVÁ |
Lýdia ŠUCHTEROVÁ | Miroslava VALLOVÁ | Pavol VITKO
| Renáta VITKOVÁ | Vladimír VYKOUK | Karol WOLF |
Julita WRÖBEL | Karol ZABÁK | Kamil ZBRUŽ | Petra ZEMANOVÁ

VALÉR MIKULA

IMPULZ, ktorý trvá

November 1989 bol ponajprv študentským hnutím a predovšetkým hnutím odporu, oba momenty sa však veľmi skoro dostali do úzadia. Predohrou k Nežnej revolúcii na Slovensku bola študentská manifestácia v Bratislave 16. novembra 1989. Pravdaže, išlo o protest, ktorý nemal a nemohol mať vedomie o lavíne udalostí, ktorá sa spustí o niekoľko dní. No keď sa „lavína“ spustila, práve účastníci študentskej manifestácie sa ukázali ako najlepšie pripravení udalosti iniciovať, organizovať a usmerňovať. To isté možno povedať o pražskej manifestácii ku Dňu študentstva 17. novembra, ktorá tiež „nevedela“, že je prvým krokom Zamatovej i Nežnej revolúcie – stala sa ním až následkom brutálneho policajného zásahu.

| Ako prvý
z pedagógov
študentov
jednoznačne
podporil
Valér Mikula

Práve tento zásah polície bol spúšťačom udalostí. Široká verejnosť s obmedzeným prístupom k informáciám a spracovávaná propagandou nebola prenasledovaním disidentov pobúrená do takej miery (ak vôbec), že by ju to primälo masovo vyjsť na námestie, no mlátenie študentov ju už muselo rozhorčiť, lebo takmer v každej rodine či v blízkom príbuzenstve sa vyskytoval študent. „Zásah“ proti študentom tak zasiahol aj väčšinu obyvateľstva a postavil ho proti režimu. Revolúcia bola emocionálne pripravená.

Bez študentských aktivít by teda nebolo ani Zamatovej, ani Nežnej revolúcie. Vzhľadom na medzinárodnú situáciu by k pádu totalitného režimu určite došlo, no neskôr a inak. Ak by prebiehal iba v réžii disidentov a intelektuálov, ktorí by pritom necítili za chrbtom tlak spontánneho a radikálneho študentského hnutia, kompromis s komunistami by zrejme nadobudol ešte väčšie rozmery. Nie div, veď značná časť disidentov boli bývalí komunisti či presvedčení ľavičiarci a niektorí ďalší budúci vodcovia revolúcie – najmä na Slovensku – si zvykli s komunistami „strategicky“ kooperovať už pred Novembrom.

S tým, ako réžiu Novembra na Slovensku preberala Verejnosť proti násiliu, študentský *odpor* proti komunistickému režimu (a s ním spojené prirodzené emócie

hnevu) bol nahrádzaný konceptom *kooperácie*. Popri požiadavkách na odstúpenie komunistov z funkcií sa na masových zhromaždeniach na Námestí SNP veľmi rýchlo presadil akýsi tajomný duch náhlejšej ušľachtilosti („*Nie sme ako oni!*“). Viac ako revolúciu to občas pripomínalo obrad vyvolencov nového náboženstva zmierenia a lásky. A veď k obradom aj skutočne dochádzalo: dav bol vyzvaný, aby trikrát opakoval „*Sme odkliati!*“ a známa herečka celé námestie požehnala *láskou* (tiež trikrát, ako káže mágia). A tomu všetkému predchádzalo *Vyhlasenie radových komunistov*, prečítané hneď na prvej bratislavskej manifestácii v stredu 22. novembra, ktoré de facto zbavilo viny práve najväčšiu oporu a argument totalitného režimu: masovú členskú základňu komunistov. Čudný to bol boj proti komunizmu, keď komunisti z neho vyšli s čistým štítom!

Pritom študenti sa až takým pochopením pre komunistov a ich stranu nevyznačovali: „*Chcem reagovať na slová súdruha dekana, aby si nemyslel, že my zajtra zhlneme ten Ústredný výbor KSČ. My vieme, že tam budú robiť kádrové zmeny, ale nám nejde len o kádrové zmeny v rámci komunistickej strany, ale vôbec o predstavbu politickej štruktúry spoločnosti.*“ (Záznam zo zhromaždenia študentov na Filozofickej fakulte UK v Bratislave). S postupujúcimi dňami a týždňami však stále viac o „*predstavbe politickej štruktúry spoločnosti*“ rozhodovalo VPN a študentské hnutie sa stále väčšmi venovalo „školským problémom“. Tak ako to si to v prvých dňoch Novembra želali súdruhovia dekani...

Školstvom síce nepohneš (aspoň taká je moja celoživotná učiteľská skúsenosť), ale mnoho ďalších vecí „*novembroví*“ študenti pohli a dodnes pohýňajú k lepšiemu a demokratickejšiemu. Energicky a rázne sa tak rozhodli pred tridsiatimi rokmi – a tento impulz je dodnes pre našu spoločnosť jeden z najšťastnejších.

VALÉR MIKULA (1949) je profesorom na Katedre slovenskej literatúry a literárnej vedy Filozofickej fakulty UK v Bratislave. Venuje sa literárnej kritike a literárnej vede, z tejto oblasti mu vyšlo 10 kníh.

SVETOSLAV BOMBÍK

Drozd na barikáde

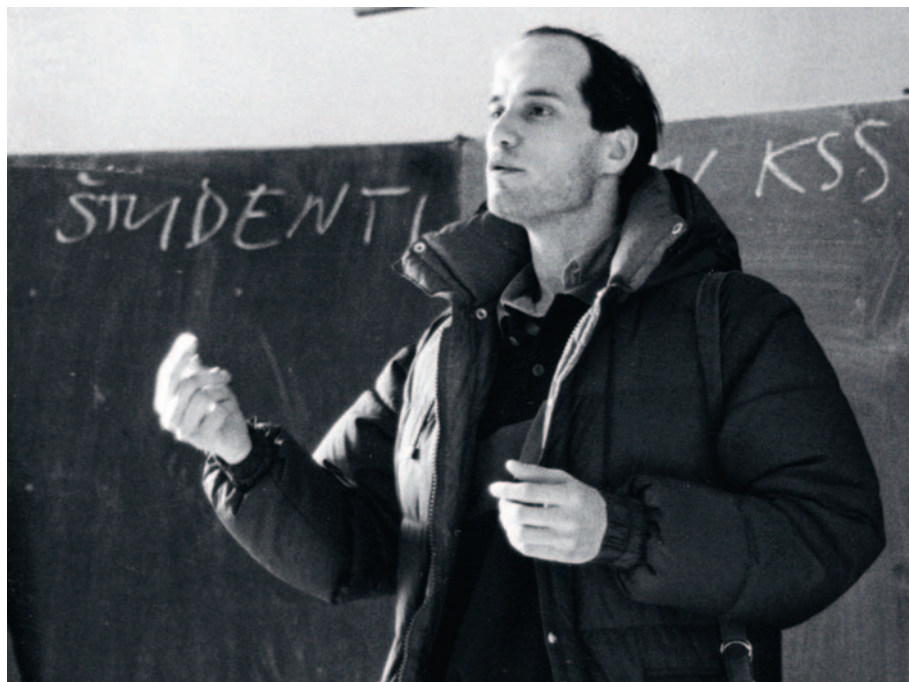
(Ludmila Grodovská, *Slovenka*, 2013, č. 46, s. 12 – 15)

„Mal víziu,
že Európa sa
musí spojiť.
Som pre-
svedčená,
že keby dnes
žil, bol by
europoslan-
com.

„Novembrový dážď mi vždy evokuje slzy. Jednak mi pripomína nesplnené sny, možno nenaplnené ideály z novembra, a jednak vtedy ešte intenzívnejšie myslím na Sveťa. Na čiernom mramore je nápis DIPLOMAT, POSLANEC SNR. Vždy, keď na jeho hrobe zapalujem sviečku, premýšľam o tom, že by som naň výstižnejšie napísala: TU LEŽÍ MUŽ, KTORÝ MENIL SVET.“ Takto hovorí o svojom bratovi, študentskom lídrovi Nežnej revolúcie Sveťovi Bombíkovi, jeho sestra Dada Füle.

„Keď si naňho spomeniem, vždy ho vidím s gitarou a neposlušnými dlhými vlasmi. Hral na nej od malička a krásne spieval. Náš otec študoval spev a klavír na konzervatóriu a spočiatku chcel, aby Sveťo hral na klavíri. Ale on nerád cvičil, priam tú ‚hrmotruhlicu‘ neznášal a naučil sa hrať na gitare. Neskôr učil aj mňa a často sme spolu dvojhlasne spievali naše pesničky... Hovoril, že sa musím naučiť hrať pre prípad, že raz bude zle a keď náhodou skončím pod mostom, aspoň sa budem mať čím živiť...“ spomína o šesť rokov mladšia sestra, ktorá brata milovala a vždy obdivovala. On mal zas pocit, že ju musí chrániť...

Aj vtedy, keď sa už ako vysokoškoláci stretli v marci 1988 po Sviečkovej demonštrácii v študentskej krčme Malom Kryme, sa preľakol, keď zistil, že aj Dada bola

medzi účastníkmi. Len aby sa to nedozvedela mama, zbláznila by sa od strachu...

| *Študent
a revolucionár Sveťo
obhajuje svoje
názory*

Ty chod' domov!

Sveťo Bombík bol vždy rebel, aj v škole s tým mal občas problémy. Aj preto sa na prvý raz nedostal na vytúžené štúdium slovenčiny a dejepisu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Chvíľu študoval učiteľstvo v Banskej Bystrici, potom prestúpil do Nitry, až sa mu napokon splnil sen a prijali ho na Univerzitu Komenského „Akoby tušil, že tam patrí, pretože sa budú diať veci, pri ktorých nesmie chýbať... akoby to bolo nejaké riadenie osudu,“ tvrdí jeho sestra.

„Večný študent“ Sveťo, stále ponorený v knihách, bol teda o pár rokov starší ako jeho spolužiaci, ale nielen preto si u mnohých získal rešpekt. Udivoval svojím intelektom, jasne formulovanými, neraz provokujúcimi názormi. S kolegami založil nekonformný univerzitný časopis, s viacerými sa stretával na historickom seminári. Práve tam kvasili prípravy na bratislavský protest, ktorý študenti chystali na pred-

| Dlhé debaty
na FF UK

večer Dňa študentstva – 50. výročia potlačenia pamätnej študentskej demonštrácie v Prahe.

„Sveťo ma do svojich aktivít nezasväcoval, pretože ma chcel chrániť. Študovali sme vtedy obaja na Univerzite Komenského, ja v druhom ročníku žurnalistiky. Niektorí moji spolužiaci sa s ním stretávali v historickom seminári, takže som informácie o študentských akciách dostávala cez nich a na intrákoch na Mlynoch sa tiež nič neutajilo. Tak sa stalo, že som sa 16. novembra 1989 večer stretla s mojimi spolužiakmi aj s bratom na Mierovom námestí v Bratislave. Keď ma zazrel, vyvalil oči a spýtal sa: Ty čo tu robíš?! Choď domov! Mama by neprežila, keby nás zobrali oboch! Neblázni, vyhodia ťa zo školy! Ako keby jeho nie.

Mne však ani nenapadlo odísť. Všetci sme sa pochytili za ruky a utekali sme v dlhom hadovi dolu bratislavským námestím SNP, kričiac heslá, až pred ministerstvo školstva... Viete, náš ročník na žurnalistike – my sme boli deti narodené v rokoch 1968-69 – cítili sme, že to nesmie dopadnúť rovnako ako v šesťdesiatom ôsmom, že musíme uskutočniť zmenu, ktorú naši rodičia začali. Možno sme sa narodili aj pre to...“

Týždeň bez spánku

Obe deti Bombíkovcov pohltili revolučné udalosti. Sveťo stál na čele štrajkového výboru študentov, vystupoval v te-

levíznych debatách, cestoval a prednášal študentom, vysvetľoval, o čo v tejto revolúcii ide. Bol zástupcom študentov v „mozgu“ – centrále VPN, kde sa stretli vodcovia Nežnej revolúcie. Dada v tej istej budove Vysokej školy múzických umení na Ventúrskej ulici pracovala v redakcii študentskej Zmeny, ktorú so spolužiakmi v pohnutých novembrových dňoch založili. Najskôr písali a roznášali letáky, neskôr robili noviny. „*Pracovali sme vo dne v noci, ani sme si nevedomovali, že takmer nespávame. Hocikedy sa stalo, že sme sa prebudili na stole alebo na stoličke celí dolámaní. Napravila to cigareta a káva a písali sme ďalej. Ani jesť sme nepotrebovali. Nikto z nás nechcel opustiť kamarátov. Bolo nás treba, každého, komu sa dalo veriť. Naša mama medzitým doma v Ivanke pri Dunaji trnula od strachu. Najmä po tom, ako sa jej v telefóne začali ozývať čudní ľudia s vyhrážkami, že jej deti za to, čo robia, nedoštudujú, alebo, že svoje deti už nikdy neuvidí... Potom už len vyvolávali a neozývali sa v telefóne... úplné psycho. Keď sme sa týždeň neukázali doma, vybrala sa mama na Ventúrsku a poprosila študákov, ktorí strážili pri vchode, aby nás aspoň zavolali von, nech sa presvedčí, že sme živí... Mama nás oboch s plačom vystískala, pamätám si, že ani rozprávať sme nedokázali, len nám tiekli slzy od radosti, od strachu aj obáv, a my sme jej museli sľúbiť, že sa prideme domov najesť a vyspať. Najprv som šla ja, Sveťo ma poslal, a neuveríte, keď som si večer o siedmej ľahla, zobudila som sa až na druhý deň na poludnie, prespala som v kuse šesťnásť hodín. Vstávala som s pocitom výčítiek svedomia a obrovskej viny, že ja si vyspávam a moji kamaráti zatiaľ bojujú na neistom fronte,*“ spomína Dadka s úsmevom. Potom sa prišiel vyspať aj Sveťo.

Odišiel priskoro

Prvé hektické udalosti novembrových dní pominuli, Dadka so svojimi spolužiakmi popri štúdiu pracovala v týždenníku Zmena, ktorý v tom čase vychádzal vo veľkom náklade. „*Naši učitelia na žurnalistike nás učili, ako sa robia noviny, a zatiaľ, čo oni ovládali teóriu, my sme reálne vydávali noviny. Bolo to milé a trochu smiešne,*“ uškŕňa sa

bývalá spolužiačka mnohých neskôr známych novinárov.

Sveťo Bombík sa stal ako zástupca študentského hnutia najmladším poslancom Slovenskej národnej rady. Po ukončení štúdia začal pracovať na Ministerstve zahraničných vecí SR. Založil Slovenský inštitút medzinárodných vzťahov, ktorého úlohou bolo pripravovať analýzy a podklady pre politikov a stal sa jeho prvým riadi-

teľom, založil aj časopis *Medzinárodné otázky*. Už v tom čase uvažoval proeurópsky.

„Mal víziu, že Európa sa musí spojiť. Som presvedčená, že keby dnes žil, bol by europoslancom,“ tvrdí jeho sestra.

Žiaľ, Sveťo Bombík sa veľkej zjednotenej Európy nedožil. Krátko po oslave svojich tridsiatych prvých narodenín v januári 1995, pri návrate z práce do jeho auta z boku prudko narazilo iné auto. Sveťo nemal šancu prežiť. Napriek mnohým nejasnostiam a dohadom, že nešlo o náhodu, ale politickú likvidáciu, všetky stopy zakryl čerstvo napadnutý sneh...

Zostali fotografie – mnohé z tých revolučných dní urobila Sveťova spolužiačka Petra Zemanová, ktorá sa neskôr stala jeho manželkou. Zostali články a knihy, ktoré sú dôkazom Sveťovho spôsobu uvažovania o budúcom Slovensku a Európe. A rodina uchováva aj básničky a texty piesní, ktoré Sveťo kedysi písal do zásuvky. Často hovoril, že o všetkom napíše knihu, už mal vymyslený aj jej názov. Volala by sa *Drozd na barikáde*. *„Myslím, že on bol takým drozdom, ktorý si na barikáde spieval svoju pesničku o slobode. Za najväčšiu chybu novembrového študentského hnutia považoval, že študenti ako politická sila nešli do volieb. Keby tu bol dnes, určite by chcel, aby sme založili politickú stranu a vrátili veciam na Slovensku svoj poriadok a zmysel. Sveťo chýba! Strašne...“*

SVETOSLAV BOMBÍK (5. 10. 1994)

TERAZ VÁM prezradím...

Teraz vám prezradím, prečo si zbieram – a možno budem mať raz čas to napísať – materiál na štúdiu o študentskom hnutí. Ešte ako študent, zhodou okolností práve v tom štvrtom ročníku, som sa veľmi intenzívne zaoberal študentskými nepokojmi v Európe a vôbec vo svete v šesťdesiatych rokoch. Májovú revolúciu na Sorbonne viedol muž, ktorý teraz robí v Európskych spoločenských – Daniel Cohn-Bendit, a on napísal takú knižku o francúzskej revolúcii... veľmi intenzívne som študoval túto revolúciu, v ktorej sa francúzski študenti, najmä študenti spoločenských vied, zblížili so silnými odborníkmi, ktoré ich podporili. Moc' tam naozaj ležala na chodníku a bolo veľmi pravdepodobné, že ju zodvihnú študenti spolu s odborníkmi. Keď som potom uvažoval nad našimi vecami, hovoril som si, že by to nebolo veľmi dobré...

Dnes by som už uvažoval inak, pretože dnes viem, že jedna vec je získať politickú popularitu, a druhá je získať odborníkov. To prvé je dôležitejšie. Akonáhle ju máte, nie je problém pritiahnúť k spolupráci odborníkov. Hovorím o tom preto, lebo ma veľmi zaujalo, že zo všetkých študentských hnutí, ktoré sa začali formovať približne v rovnakom čase – a mám na mysli českú Stuhu a samotné české študentské hnutie, naše slovenské hnutie a maďarský Fidesz – jediný Fidesz kandidoval ako hnutie vo voľbách a doteraz je v parlamente ako študentská strana. Je pravda, že oni boli už v '89. odborne vyzretí, spolupracovali s maďarskou emigráciou z päťdesiateho šiesteho roku, študovali na špičkových západných univerzitách. Už počas svojho štúdia boli pripravovaní na to, že prevezmú nejaké spoločenské posty v Maďarsku. Ako jediní z mládežníckych hnutí druhej polovice osemdesiatych rokov v tomto postkomunistickom priestore boli skoncentrovaní a schopní presadiť sa ako politická sila...

S vedomosťami a istými politickými skúsenosťami, ktoré mám, by som dnes podporil Laukovu myšlienku. Ja som vtedy nepočítal s tým, že by sme boli schopní získať pre naše hnutie expertov, starších ľudí. Fidesz to tak napríklad urobil. Pritiahli k sebe odborníkov „mladých dušou“. Hovorím o tej štúdiu. Bolo by zaujímavé vedieť, čo by sa stalo, keby naše študentské hnutie kandidovalo v deväťdesiatom roku do parlamentu. Viem si predstaviť, že by študenti, ktorých mali ľudia naozaj radi, dostali z čirej mäkkosti slovenského srdca možno 5 percent. Bohužiaľ sa to nedá, nedá vrátiť späť...

MAGDA BIZNÁROVÁ, rod. Hlaváčová,
iniciátorka pochodu 16. novembra 1989

SLOBODU si kradneme sami

Myšlienka na zorganizovanie študentskej demonštrácie vo mne zrela od Sviečkovej demonštrácie 25. marca 1988. Počas tichého zhromaždenia veriacich na Hviezdoslavovom námestí som si uvedomila, že aj v Bratislave je manifestovať možné. Len to treba dobre vymyslieť. Na Sviečkovú nám ľudia z tajnej cirkvi aj rodičia zakazovali ísť. Mali zásadu: Najprv doštudujte a potom sa angažujte.

”*Aj na demonštráciách pred Justičným palácom za Bratislavskú päťku som videla viaceré spriaznené duše... alebo eštebákov?*

Chcela som poslúchnuť a snažila som sa zostať doma a pozerat' Angeliku, ale nedalo sa. Spolu s kamarátkou Zuzkou sme oneskorene vyštartovali do mesta. MHD nechodila, tak sme stopli nejakú dodávku. Lenže centrum bolo zablokované. Vtedy som prvýkrát videla plexisklové štíty, obušky a helmy v nasadení. A tie smerovali tam – k mojim rodičom a známym. Obišli sme Staré Mesto a skončili v Trojičnom kostole. Snažili sme sa modliť...

Na jeseň 1988 som nastúpila na Filozofickú fakultu UK. Humanitné vedy zamenili za bľabot s nestráviteľným konštruktom ideálneho komunistického človeka.

Paradoxne, aj tu sa našli slobodné bytosti: pár na katedrách sociológie a filozofie a zopár jednotlivcov.

Aj na demonštráciách pred Justičným palácom za Brati-

slavskú päťku som videla viaceré spriaznené duše... alebo eštebákov?

V tejto hmle sa nedalo žiť. Bolo treba niečo spraviť...

S mojou sestrou Jankou, ktorá bola ešte iba stredoškolačka, som ako s prvou preberala nápad zorganizovať študentský pochod. Nebola som politicky zdatná, no nejako ma osvietilo a uvedomovala som si, že sa musíme tváriť, akoby nám naivne išlo len o študentskú agendu. Akoby sa akademické slobody dali oddeliť od občianskych slobôd! Podobne ako Pražská jar nemala byť len dekoratívnou úpravou chorého systému a perestrojka nebola iba ekonomickou reformou, aj my sme mohli urobiť iba prvý krok a dúfať, že sa ostatní pridajú.

A tak sme naplánovali trasu, heslá a stratégiu, ako to šíriť: ústne medzi kamarátmi. Najprv som oslovila ľudí, ktorým som plne dôverovala. Z fakulty to boli Karol Zabák a Milan Novotný. Ako kresťania vyznávali nielen slobodu, ale aj pravdu. (U liberálnejších kamarátov som vnímala isté rezervy v definovaní pravdy.) Karol a Milan ma zavolali

| Prvý štrajkový
výbor na Slovensku,
Magda Hlaváčová
druhá zľava